

חלק א': תפיסת התפקיד

הגדרת התפקיד

הייעוץ החינוכי נועד לסייע לתלמיד כפרט, ולבית-הספר כמערכת חברתית-ארגונית, להגיע לתפקוד מיטבי ולמיצוי מרבי של יכולתם מתוך רווחה נפשית ובאווירה תומכת ומקבלת.

היועץ הוא איש בריאות-נפש פנים-מערכתי. זמירותו בתוך צוות בית-הספר מאפשרת לו לסייע לפרט ולסביבה לנקוט במיטב הצעדים תוך היענות מהירה לתלמיד, לצוות ולהורים. מיקומו כאיש צוות מאפשר לו לראות בד בבד צרכים שונים ומנוגדים של כל קהלי היעד ולנקוט עמדה מאוזנת של ויסות, קירוב וגישור בין עמדות מרוחקות.

היועץ מהווה גורם מקשר בעל מבט מערכתי בתוך בית-הספר ובין בית-הספר לקהילה.

מכוונותו המקצועית נוגעת לכלל אוכלוסיית התלמידים, מתוך תפיסת השונות בצורכיהם ובמענה המובחן המתחייב משונות זו.

1. הייעוץ החינוכי - מהות, ייעוד, תפיסת התפקיד וערכים מקצועיים

מהות וייעוד

ייעודו של הייעוץ החינוכי לקדם את הרווחה הנפשית של התלמיד בתוך הארגון החינוכי. התלמיד, סגל ההוראה, צוותי החינוך וההנהלה, ההורים, וגורמים שונים במעטפת בית-הספר - שותפים כולם לתהליך הנדרש להשגת מטרה זו. תפיסת התפקיד המייחדת את היועץ בימינו קשורה בהתבוננות ביו-זמנית הן בתהליכים התפתחותיים של הפרט בתוך הארגון והן בתהליכים התפתחותיים של הארגון עצמו.

הייעוץ החינוכי הוא מקצוע מסייע, המתאפיין במכוונות אקדמית-מקצועית והנשען על תחומי ידע רב-תחומיים ובין-תחומיים: חינוך על היבטיו הפילוסופיים והיישומיים, תהליכי למידה והוראה, פסיכולוגיה על ענפיה השונים (בעיקר פסיכולוגיה התפתחותית, חברתית ואבנורמלית), סוציולוגיה, אנתרופולוגיה וייעוץ ארגוני.

בין-תחומיות זו מעניקה לייעוץ את ייחודו ואת יתרונו היחסי בהשוואה למקצועות אחרים, מעצם העובדה ששילוב התחומים משקף את מציאות החיים הבית-ספרית.

מקצוע הייעוץ החינוכי שינה את פניו והדגשיו במשך שנות קיומו במערכת החינוך בישראל. בשל המטלות הרבות והאחריות המבוצעות באמצעותו, הוא מחייב כיום השכלה אקדמית ברמה של תואר שני לפחות וכן תעודת הוראה. ההשכלה האקדמית מהווה נדבך ראשון ועיקרי בשלב החברות (סוציאליזציה) למקצוע, אך

על היועצים להמשיך ולהשקיע בלמידה ובהתפתחות מקצועית במהלך כל שנות עבודתם כדי להגיע לתפקוד מקצועי מיטבי.

מבחינה ארגונית, הפיקוח על היועצים מתבצע על ידי היועצים הבכירים הפועלים במסגרת השירות הפסיכולוגי ייעוצי של משרד החינוך. היועצים הבכירים מהווים גוף של מנהיגות וסמכות מקצועית בתחום הייעוץ החינוכי, ופעילותם נועדה להבטיח שירות ייעוצי מיטבי באזורים הנתונים לאחריותם. היועצים הבכירים אחראים לעיצוב ולהכוונה מקצועית של היועצים החינוכיים, תוך הקפדה על ביצוע מדיניות, סטנדרטים ומטרות הנקבעים על ידי אגף הייעוץ בשפ"י.

תחומי עבודה מסורתיים

שירותי הייעוץ החינוכי נמצאים בתהליך מתמשך של התרחבות והיתוספות של מטלות, חרף היותם בלתי מתוקנים באופן רשמי במערכת החינוך (למעט בחטיבה העליונה).

הייעוץ עסק באופן מסורתי בהכוון חינוכי מקצועי של בוגרי חטיבות הביניים, בתהליכי מעברים בין מסגרות חינוך ובתוכן. בתוך כך הורחבה הפעילות הייעוצית לטיפול בצורכי הסתגלות חברתית ורגשית של תלמידים בכל רובדי הגיל, להפעלה של תכניות התפתחותיות ומניעתיות (כישורי חיים) על פני כל הרצף החינוכי, ולתמיכה והכשרה של צוותי חינוך המנחים תכניות אלה בכיתותיהם.

תחומים מרכזיים הנוגעים לרווחת התלמידים והשבחת תפקודם כגון פיתוח אקלים חיובי, מניעת אלימות, קליטה והסתגלות של עולים ואוכלוסיות בעלות צרכים שונים, ושיפור תהליכי למידה - כל אלה נחשבים לנושאים מרכזיים בזירת הייעוץ.

שירותי הייעוץ כוללים התערבויות במצבי משבר בהיבטים פרטניים, קבוצתיים ומערכתיים, טיפול ודאגה לתלמידים בסיכון, ומתן מענה טיפולי חינוכי לתלמידים בעלי צרכים מיוחדים.

ייעוץ ישיר ניתן לתלמידים, להורים ולצוות החינוכי. כמו כן מתקיימים תהליכי היועצות עם צוותים בין-מקצועיים לצורך קידום רווחתם ושיפור תפקודם הלימודי, הרגשי, החברתי וההתנהגותי של התלמידים.

התפתחותה של ראייה מערכתית בייעוץ החינוכי משלבת עבודה עם קהלי יעד רחבים בתוך בית-הספר (מנהל, הנהלה, צוותים) ועם גורמים חינוכיים במעטפת בית-הספר. היועצים הם בדרך כלל חברים בהנהלת בית-הספר, השותפים לעיצוב המדיניות של המוסד החינוכי בכך שהם תורמים את ההיבט הייעוצי-פסיכולוגי בקבלת ההחלטות. היועצים מסייעים בכך שהם מלווים תהליכי שינוי הנדרשים מעת לעת במסגרות החינוך, תוך שימוש במיומנויות מקצועיות חינוכיות גבוהות, ובדרך זו הם משכיילים להטביע חותם ביישום תכניות מוסדיות.

הדגשים בשנות האלפיים

בשנים האחרונות מייחסים חשיבות הולכת וגוברת למעורבות עמוקה של היועצים בטיפול אקלים חיובי בבית-הספר תוך קידום התערבויות מבוססות נתונים. מעורבות יועצים בליווי צוותי חינוך בעבודה מתוכננת לאחר תהליכי הערכה פנימיים וחיצוניים, כגון מיצ"ב, אח"ם וכיוצא בזה - הפכה לתחום מרכזי.

בחלק ניכר של התכניות ההתפתחותיות המופעלות כיום מודגש הצורך בפיתוח חוסן ובהתייחסות מושכלת של הצוות כולו לתלמידים בסיכון.

נוסף לכך, דפוסי העבודה מגני-הילדים ועד לחטיבות העליונות מצריכים כיום עבודה צוותית בין-מקצועית, והיועצים מספקים תרומה מקצועית ייחודית לעבודת הצוות הזו.

הדגש נוסף בעבודת היועצים נע לעבר התמקדות בצוות החינוכי והשקעה מכוונת בשכלול כישורי המורים בקידום דיאלוג משמעותי בין התלמידים לבין המבוגרים המשמעותיים בסביבתם.

מגמת שילובם של תלמידים בעלי צרכים מיוחדים במערכת הרגילה, וכן התפתחות הידע ומגמות השינוי בסיוע לתלמידים בעלי לקויות למידה, הטילו על היועצים חובה להתמקד בתהליכי למידה, בקידום רגשי-חברתי של

תלמידים אלה, ובהדגשה גוברת של עבודה קבוצתית וקידום המיטביות של תלמידים ואנשי צוות כאחד. כתוצאה מתהליכים אלה ניכר צורך גובר בשכלול כישוריהם ומיומנויותיהם של יועצים בתחום הקונסולטציה, ההערכה, העבודה הקבוצתית והעבודה הצוותית והבין-מקצועית.

תפיסת התפקיד

תפיסת התפקיד של היועץ החינוכי משקפת ערכים ואמונות מקצועיים בעלי חשיבות מכרעת, והיא משפיעה על אופן ביצוע התפקיד ועל איכויות השירות המסופק על ידי היועצים למערכות החינוך. תפיסת התפקיד מתעצבת במשך כל שנות קיומו של היועץ החינוכי במערכת החינוך הישראלית, אך גם במהלך חייו המקצועיים של כל יועץ. כיום נתפס היועץ כמקצוע המקדם רווחה נפשית בראייה מערכתית וחותר לקידום כלל אוכלוסיית התלמידים ואנשי הצוות.

מאחר שמדובר באחד ממקצועות הסיוע, מאופיין היועץ ביכולת לכונן יחסים המסייעים להתפתחות הנועץ וביכולת להרחיב את הכוחות הטמונים באדם ומאפשרים את התפתחותו התקינה והמיטבית. לפיכך, אחת התפיסות המאפיינות את מקצוע היועץ מתבטאת בהכרה ביכולות הטמונות באדם ובארגון ומכוונת לתמיכה ביכולות אלה כדרך לקידום התפתחותו. קידום מיטביות קשור בחיזוק כישורי ההתמודדות של הפרט והארגון ובפיתוח חוסן אישי וארגוני בתוך הרצף ההתפתחותי.

היבט נוסף בתפיסה המקצועית של היועץ מתייחס לתלמיד מתוך ערנות ורגישות להקשר המשפחתי שלו. הכרה והבנה מקצועית של חשיבותם המרכזית של הורי התלמיד כבוגרים משמעותיים בחייו, מכתובה תקשורת שוטפת עם ההורים הן כפרטים והן כקהילה משמעותית במעטפת בית-הספר. מתוך עמדה מקצועית זו, יש חשיבות לכך שהיועץ יפעל בקרב עמיתיו לצוות החינוכי לראות בהורים שותפים משמעותיים.

תפיסות תפקיד עדכניות מכוונות כיום להדגש גובר והולך של עבודה מכוונת-צוות, מתוך הכרה והבנה שיש ליועץ החינוכי כלים מקצועיים מתאימים להעצים ולשכלל יכולות ועמדות של צוותי הוראה בעבודתם עם התלמיד כפרט ועם הכיתה כגוף קבוצתי אורגני.

היבט נוסף בתפיסות המקצועיות העדכניות מכון לעבודה באוריינטציה צוותית, תוך רתימה של שותפים למטרת קידום הטיפול בתלמידים תוך שילוב ראייה רב-מקצועית.

רגישות ואחריות חברתית מאפיינות את העמדות המקצועיות המקובלות של יועצים חינוכיים, והן מנווטות את האמירה המקצועית ברוח זו. ביסוד הערכי של תפיסות התפקיד מוכללות עמדות בלתי סלקטיביות כלפי אוכלוסיות בעלות צרכים שונים, וכן ראייה רב-תרבותית ושוויונית.

התפיסות המקצועיות המובילות את היועץ החינוכי נשענות על מערכת ערכים המעוגנת באתיקה המקצועית של היועץ, לפיה טובת הנועץ והתפתחותו התקינה הם יעד ויעוד מרכזיים. בשל העובדה שהיועץ נתון לעתים קרובות בדילמה של נאמנויות כפולות, לעולם תינתן העדפה לתלמיד כלקוח מרכזי.

איכויות אנושיות

מקצוע היועץ דורש מהעוסקים בו עבודה המכוונת לעולם הרגשי של הנועצים על שונותם הרבה. משום כך נדרשת הרחבה הולכת ומתפתחת של היועץ עצמו כ"כלי" רגיש בעל יכולות תוך-אישיות ובין-אישיות. יש קושי להגדיר מהן האיכויות האנושיות המתחייבות אצל אנשי המקצוע מתחום הסיוע, כיוון שמטבען איכויות אלה מייצגות עולם רחב של השפעות על טבע האדם מבית גידולו, סביבתו ונתוניו הבסיסיים.

עם זאת נתבעים אנשי המקצוע מתחום היועץ לייצג בהתנהגותם המקצועית רמת הלימה גבוהה בין השליחות המקצועית ההומניסטית לבין הנתונים האישיים של האדם בתפקיד. לפיכך יהיה זה ראוי לראות ביועצים החינוכיים איכויות אנושיות כגון בשלות רגשית, רגישות, אמינות, יושר, אותנטיות, ענווה מקצועית, נוכחות ויכולת השפעה, בוחן מציאות, מוטיבציה גבוהה, העזה, יכולת לעבוד בצוות, תחושת שליחות מקצועית, תביעה עצמית למצוינות ועוד.

אנו מעריכים שחלק מאיכויות אלה מתפתחות תוך כדי החברות למקצוע וחלקן טבועות ביועץ כאדם מלכתחילה. אין ספק שכללי אתיקה מקצועיים ברורים יש בהם כדי לעצב את "האדרת המקצועית" הנדרשת כסטנדרד התנהגות מחייב.

הגדרת הסטנדרטים לפרקטיקה המקצועית של היעוץ החינוכי נועדה להבהיר ולהגדיר את ממדי התפקוד המקצועי המיטבי. תהליך ההתפתחות המקצועי מתרחש בהדרגה, ונמשך על פני כל שנות העיסוק במקצוע. על כן שכלול התפקוד והפרקטיקה נמצאים בתהליך התפתחות מתמיד, תוך הטמעה של תפיסות עדכניות והעשרת הידע והיכולות המקצועיות ההולכים ומתעשרים עם השנים.

2. הנחות יסוד

הנחות היסוד מייצגות תפיסות עולם ואמונות מקצועיות המאפיינות את בסיס זהותו של היעוץ החינוכי. מבט פנים-ארגוני ומבט-על על הארגון הבית-ספרי מהווים נקודות מוצא להתבוננות של היעוץ על המערכת הבית-ספרית, ואלה מזינות את פעולותיו.

- « הרווחה הנפשית היא תנאי הכרחי לתפקודו התקין של התלמיד בארגון החינוכי.
- « השליחות המקצועית של היעוץ החינוכי מכוונת לשיפור רווחתם הנפשית של כל באי בית-הספר ולהתפתחות התקינה של הפרט והארגון.
- « גישה מערכתית בעבודת היעוץ החינוכי מאפשרת התייחסות בו-זמנית אל תהליכי ההתפתחות של הפרט ואל תהליכי ההתפתחות של הארגון.
- « הפרט הוא חלק ממערכת, ועל כן התערבות היעוץ החינוכי נושאת אופי מערכתי גם כשהיא נוגעת לפרט.
- « תפיסת התפקיד של היעוץ החינוכי מכוונת להנעת תהליכים המקדמים השגת מטרות חינוכיות באמצעות תרגום המטרות לאופרציות יישומיות.
- « תפיסת התפקיד של היעוץ החינוכי תהיה מונחית בהתאם לעקרון האחריות (accountability): עשייה מבוססת נתונים, מתוכננת, אפקטיבית וניתנת למדידה.
- « תפיסת התפקיד של היעוץ החינוכי מכוונת לפרו-אקטיביות וליזמות.
- « הלמידה היא משימה מרכזית בהתפתחות הפרט בתוך מערכת החינוך, וממנה נגזרים מוקדי פעילותו של היעוץ החינוכי.
- « היעוץ החינוכי מסייע לשכלול מתמשך של העשייה הבית-ספרית באמצעות תשאול ובחינה מתמדת של מקורות הנחת ואי-הנחת בארגון.
- « תפיסת התפקיד של היעוץ החינוכי מכוונת לעבודה צוותית ולשותפויות בין-מקצועיות.

3. סביבת העבודה ומשאבי העבודה של היעוץ

חדר יועץ - לרשות היעוץ יעמוד חדר שישמש מרחב המאפשר לנהל בצנעה שיחות פרטניות וכן את כל קשרי הגומלין המתחייבים מעבודתו. כמו כן יעמדו לרשותו טלפון, מחשב, ומקום אחסון ואפשרות נעילה לחומרים מתועדים שעל פי חוק חלה עליהם סודיות.

שעות עבודה - תקנון היעוץ החינוכי מתקיים רק בחטיבה העליונה, ומוגדר כ-1.7 ש"ש לכל כיתה. בחטיבות

הגיל גן-ט' אין לפי שעה תקנון ליעוץ. ההמלצה היא לתקן ייעוץ במשרה מלאה לכל 500 תלמידים. במסגרת הרפורמה "אופק חדש" הוגדרה משרה מלאה ביעוץ - 36 ש"ש שמתוכן יקדיש היועץ 6 ש"ש להוראה. בהגדרה לא נקבע יחס מחייב בין מספר תלמידים לבין שעות ייעוץ.

מנהל - כל יועץ מצוי בכפיפות מנהלית למנהל בית-הספר, ועל האחרון לאפשר ליועץ מרחב עבודה בהלימה לתפיסת התפקיד ולמטרות שפ"י.

יועץ בכיר - כל יועץ מצוי בפיקוח של יועץ בכיר. בדרך זו הוא מקבל ליווי מקצועי, תמיכה, היוועצות, הערכה ומסלולי הכשרה והתפתחות.

הדרכה (Supervision) - לרשות היועץ יועמד מדריך למשך שתי שנות העבודה הראשונות ביעוץ חינוכי. הליווי של ההדרכה הוא תנאי לקבלת רישיון ייעוץ.

מסלולי הכשרה - לרשות היועץ יועמדו מסלולי הכשרה והתפתחות המותאמים לשלבים המקצועיים השונים של התמחותו ומדרג התפתחותי המאפשר קידום לדרגת מומחה-מדריך.

4. מחוון להתבוננות בטבלאות הסטנדרטים

סטנדרד של תוכן (סטנדרד משנה) מה היועץ יודע	סטנדרד של ביצוע מה היועץ יודע/צריך לעשות	סטנדרד של הערכה
בטור זה יפורטו: א. תחומים של הידע המקצועי הייחודי הנדרש; ב. תחומים של המודעות המקצועית הייחודית הנדרשת; ג. עמדות מוצא ותפיסות חינוכיות.	בטור זה יפורטו: א. שלבי ביצוע חיוניים לביצוע התחום המוגדר; ב. הבהרות המייחדות את הפעולה הנדרשת.	בטור זה יפורטו: ביטויים נראים של הפעולה המעידים על השגת המטרה המוגדרת - ביטויים היכולים להיבחן הן על ידי היועץ עצמו והן על ידי גורם מקצועי המתבונן בעבודת היועץ.